

Monika Krasieńska

Przetwarzanie danych osobowych w celach naukowych – warunki udostępniania i pozyskiwania

Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego 2, 245-249

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Monika Krasieńska

(specjalista w zakresie ochrony danych osobowych)

Przetwarzanie danych osobowych w celach naukowych – warunki udostępniania i pozyskiwania

Zasady przetwarzania danych osobowych ustaliła dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 24 października 1995 r. (95/46/WE) w sprawie ochrony danych osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych oraz swobodnego przepływu tych danych. Implementacja powyższej dyrektywy na grunt polskiego ustawodawstwa dokonała się w ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. Nr 101, poz. 926 ze zm.), zwana dalej Ustawą, która weszła w życie 30 marca 1998 r.

Określiła ona z jednej strony standardy przetwarzania danych osobowych gwarantujące każdej osobie prawo do poszanowania jej prywatności z drugiej zaś strony zapewniła nabywcom danych określone przywileje. Niestety, pomimo upływu ponad 10 lat od wejścia w życie przepisów o ochronie danych osobowych nadal wiele podmiotów spotyka się z trudnościami w sposobie ich interpretacji. **Niekiedy reprezentanci określonych instytucji chcą się zabezpieczyć przed zarzutem naruszenia prawa „na wszelki wypadek” odmawiają ujawnienia informacji z uwagi na ochronę danych osobowych¹.** Tymczasem nie w każdej sytuacji przywoływanie Ustawy o ochronie danych osobowych jest uzasadnione. **Przykładem mogą być decyzje odmawiające udostępnienia danych osób zmarłych przez administratorów**

¹ Pogrubienia tekstu pochodzą od Redakcji i mają na celu zwrócenie uwagi na treści szczególnie istotne dla potrzeb kwerend genealogicznych (przyp. red.).

takich danych. Ustawa o ochronie danych osobowych wyraźnie wskazuje, iż z do-
brodziejstwa jej przepisów mogą korzystać wyłącznie osoby fizyczne, a za takie na
gruncie prawa cywilnego osoby zmarłe uznane być nie mogą. Zgodnie z art. 2 ust.
1 Ustawy, określa ona zasady postępowania przy przetwarzaniu danych osobowych
oraz prawa osób fizycznych, których dane są lub mogą być przetwarzane w zbiorach
danych (ale także poza zbiorem, o ile przetwarzanie ma miejsce w systemach infor-
matycznych – art. 2 ust 2 pkt 2).

Nie oznacza to, iż informacje o osobach zmarłych nie podlegają jakiegokolwiek
ochronie. Podkreślić bowiem należy, iż przepisy o ochronie danych osobowych nie
są jedynymi reglamentującymi dostęp do prywatnej sfery życia człowieka. Oprócz
nich istnieje wiele innych aktów prawa, które gwarantują prawo do poszanowania
godności, czci, dobrego imienia, czy wizerunku (np. przepisy kodeksu cywilnego,
kodeksu karnego, Prawa prasowego, itd.).

Ponieważ Ustawa o ochronie danych odnosi się do informacji stanowiących
dane osobowe, niewłaściwe ich definiowanie może także wpływać na dalsze nimi
dysponowanie, np. odmowę ich udostępniania. Za dane osobowe, zgodnie bowiem
z art. 6 Ustawy, uważa się wszelkie informacje dotyczącej zidentyfikowanej lub moż-
liwej do identyfikacji osoby fizycznej, przy czym nie uważa się informacji za umoż-
liwiającej określenie tożsamości, jeśli wymagałoby to nadmiernych kosztów, czasu
lub działań. Danymi osobowymi nie będą zatem takie informacje, które mają charak-
ter statystyczny nie dające się powiązać z żadną osobą fizyczną, czy też informacje
o osobach innych niż osoby fizyczne (np. osoby prawne, jednostki nie posiadające
osobowości prawnej, przedsiębiorcy, itp.).

Ustawa o ochronie danych osobowych nałożyła na administratorów danych,
a więc podmioty decydujące o celach i środkach przetwarzania danych osobowych,
szereg obowiązków związanych z pozyskiwaniem i dalszym wykorzystywaniem ta-
kich danych. Proces ten powinien przebiegać zawsze zgodnie z zasadą legalizmu,
celowości i adekwatności pozyskiwanych danych a poza tym dla realizacji ściśle
określonych celów, przy czym w przypadku podmiotów z sektora publicznego cele
te zwykle określają odrębne przepisy prawa (konstytucja, ustawy, rozporządzenia,
umowy międzynarodowe). Przetwarzanie danych nie może następować dla celów
bliżej nieokreślonych- „na zapas”. **Konieczne zatem jest wykazanie przez wniosk-
ującego o udostępnienie danych - poza powołaniem podstawy prawnej i upoważ-
nienia - faktycznej potrzeby ich pozyskania i dalszego wykorzystania.**

Przy pozyskiwaniu danych z innych zbiorów istotne jest, czy zarówno u pod-
staw żądania takich danych, jak i ich udostępnienia znajduje się przynajmniej jedna
z przesłanek dopuszczających przetwarzanie. W przypadku pozyskiwania danych
zwykłych podstawą taką może być np. przepis prawa, ale też zgoda osoby, której
dane dotyczą.

Należy jednak pamiętać, iż w wielu sytuacjach podstawą dla przetwarzania
danych osobowych są przepisy szczególne określające w sposób odrębny procedu-
rę ujawniania informacji, w tym danych osobowych. Przepisy te stają się wówczas
lex specialis wobec ogólnych zasad określonych w Ustawie o ochronie danych oso-
bowych. **Przykładowo, odrębny reżim udostępniania informacji określony został
w ustawie z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego. W sposób**

szczegółowy przepis tej ustawy wyznaczają podmioty odpowiedzialne za ujawnienie danych zawartych w odpisach i zaświadczeniach z ksiąg stanu cywilnego. Art. 83 ust. 1 tej ustawy stanowi bowiem, iż odpisy i zaświadczenia określone w art. 79 wydaje się na wniosek sądu lub innego organu państwowego, osoby, której stan cywilny został w akcie stwierdzony, jej wstępnego, zstępnego, rodzeństwa, małżonka lub przedstawiciela ustawowego. Z kolei udostępnienie informacji zawartych w tych dokumentach innym niż ww. podmiotom następuje wtedy, gdy wykażą w tym interes prawny oraz na wniosek organizacji społecznej i to tylko wtedy jeśli jest to uzasadnione jej celami statutowymi. Ocena powyższych przesłanek należy do administratora danych, czyli kierownika Urzędu Stanu Cywilnego i jego decyzja może być przedmiotem weryfikacji przez odrębne organy. Podobnie w ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, dla ujawniania informacji z zasobów archiwalnych znajdzie zastosowanie reżim przewidziany w jej przepisach. Materiały archiwalne udostępnia się po upływie 30 lat od ich wytworzenia jednostkom organizacyjnym i obywatelom dla potrzeb nauki, kultury, techniki i gospodarki, a niezależnie od wieku materiałów, organy właściwe określone w tej ustawie mogą, w drodze decyzji, odmówić ich udostępnienia jeżeli: stan materiałów nie pozwala na udostępnienie, albo udostępnienie miałyby spowodować naruszenie prawnie chronionych interesów Państwa, jednostek organizacyjnych i obywateli lub też naruszone w ten sposób zostałyby tajemnice ustawowo chronione. Szczegółowe zasady udostępniania danych z archiwów określają rozporządzenia wykonawcze do ww. ustawy, wskazujące np. na ograniczenia w dostępie do chronionych danych osób trzecich.

W sytuacji braku przepisów w szczególny sposób odnoszących się do zasad przetwarzania danych administrator danych powinien dokonać oceny na podstawie przesłanek określonych w ustawie o ochronie danych osobowych. Dotyczy to zarówno administratorów z sektora publicznego jak i prywatnego, w zasobach których przetwarzane są dane osobowe. Niektórzy administratorzy z uwagi na szczególny status i szeroką autonomię w decydowaniu o celach i środkach przetwarzania danych osobowych (np. partie polityczne, stowarzyszenia, fundacje, związki wyznaniowe), ograniczają dostęp do informacji w sposób nieuzasadniony, nie przedstawiając jednocześnie żadnych konkretnych podstaw prawnych takiego rozstrzygnięcia, a wyłącznie powołując ogólne normy, w oparciu o które funkcjonują. Tymczasem podstawą dla przetwarzania danych zwykłych będą przesłanki określone w art. 23 Ustawy, natomiast katalog sytuacji uzasadniających prawnie przetwarzanie danych wrażliwych określony został w art. 27 Ustawy. We wszystkich tych przypadkach administrator danych ponosi odpowiedzialność za dane, niezależnie od tego czy dokonuje na nich operacji o charakterze dynamicznym (np. pozyskiwanie, udostępnianie, zmienianie, usuwanie), czy też statycznym (przechowywanie). Istotne są też cele, w jakich dane mają być przetwarzane; czy udostępnienie danych nastąpi w celu włączenia do zbioru, czy też w celach innych niż włączenie do zbioru. W tej drugiej sytuacji udostępnienie informacji powinno się odbywać na podstawie art. 29 Ustawy. W przypadku udostępnienia danych w celach innych niż włączenie do zbioru, administrator udostępnia posiadane w zbiorze dane osobom i podmiotom uprawnionym do ich otrzymania na pod-

stawie przepisów prawa (art. 29 ust. 1 Ustawy), a innym osobom i podmiotom niż ww., jeżeli w sposób wiarygodny uzasadnią potrzebę posiadania tych danych, a ich udostępnienie nie naruszy praw i wolności osoby, której dane dotyczą (art. 29 ust. 2 Ustawy). **Wniosek o udostępnienie danych powinien spełniać także określone warunki formalne, tj. być sporządzony na piśmie, umotywowany, zawierać informacje umożliwiające wyszukanie w zbiorze żądanych danych oraz wskazywać ich zakres i przeznaczenia (art. 29 ust. 3 Ustawy). Odmowa udostępnienia informacji może być uzasadniona w przypadku gdy wniosek nie spełnia powyższych warunków lub też zachodzą przesłanki określone w art. 30 Ustawy (np. istotne naruszenie dóbr osobistych osób, których dane dotyczą lub innych osób).**

W przypadku udostępniania danych dla celów takich jak ogólnie pojmowane badania naukowe (badania demograficzne, genealogiczne, historyczne) przetwarzanie danych będzie odbywać się na ogół w celu włączenia do zbioru, tak więc fundamentalne znaczenie będzie miała dokonana przez administratora danych ocena, czy dane, które zebrał pierwotnie w jednym celu (np. świadczenia umowy, prowadzenia działalności gospodarczej, czy realizacji obowiązku nałożonego przepisem prawa) mogą być następnie udostępnione innym podmiotom w innych celach. Cel pierwotny przetwarzania danych przez administratora zwykle będzie się różnił od celów w jakich mają być one udostępnione innym podmiotom. W takiej sytuacji podpowiedzią dla dysponenta danych może być art. 26 ust. 2 Ustawy. Zgodnie z jego treścią przetwarzanie danych w celu innym niż ten dla którego zostały zebrane jest dopuszczalne, jeśli nie narusza praw i wolności osoby, której dane dotyczą oraz następuje:

1. w celach badań naukowych, dydaktycznych, historycznych lub statystycznych,
2. z zachowaniem przepisów art. 23 i 25 (konstytuującego obowiązek informacyjny).

W przypadku danych szczególnie chronionych ich udostępnienie jest dopuszczalne dla prowadzenia badań naukowych, przy czym publikowanie wyników badań naukowych nie może następować w sposób umożliwiający identyfikację osób, których dane zostały przetworzone (art. 27 ust. 2 pkt 9 Ustawy). Z punktu widzenia zasad ochrony danych osobowych ujawnianie danych wrażliwych osób zmarłych jest obojętne, ale może być przedmiotem roszczeń cywilnych ich spadkobierców, którzy będą mogli dochodzić naruszenia dóbr osobistych albo praw autorskich w imieniu zmarłych, czyli praw gwarantowanych im na gruncie ustaw innych niż ustawa o ochronie danych osobowych.

Administrator danych stosując powyższe zasady jest zobowiązany dokonać oceny wniosków o udostępnienie danych tak pod kątem merytorycznym jak i formalnym, gdyż każda jego decyzja w tym zakresie może być przedmiotem skargi złożonej do Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych zarówno przez osobę, wnioskującą o udzielenie informacji jak i osobę, której dane osobowe są przedmiotem zainteresowania osób trzecich.

Również nabywca danych stając się ich odrębnym administratorem będzie ponosił od tego momentu odpowiedzialność za pozyskane dane i o ile przepisy Ustawy nie będą stanowiły inaczej, będzie zobligowany do wykonania wszelkich obo-

wiązków nałożonych przepisami o ochronie danych osobowych (m.in. obowiązku rejestracji zbiorów danych, obowiązku informacyjnego, obowiązku zabezpieczenia danych przed dostępem osób nieupoważnionych i in.).